

AZ ISKOLÁZOTTSÁG TÉRSZERKEZETE, 2011

AZ ISKOLÁZOTTSÁG ALAKULÁSA EGYIKE azoknak a nagy népesedési folyamatoknak, amelyekre különös figyelem irányul. Természetesen nemcsak az e területtel hivatásszerűen foglalkozók számára fontos ez, hiszen ez az adatsor számos egyéb feltételnek alapul szolgál – munkahelyek telepítése, az egészségügyi szolgáltatások állapota és fejlesztése szempontjából is döntő pont lehet. Bennünket ez régóta és különösen érdekel, hiszen az oktatás tervezése, fejlesztése szempontjából elengedhetetlen annak ismerete, hogy az országnak mely tájain – kistérségein – növekedik folyamatosan és növekedett jelentősebben az elmúlt időszakban az iskolázottság szintje, szerkezete, mely kistérségekben maradt továbbra is alacsony (*Forray & Kozma 1992*). Nem véletlen, hogy nemcsak a kiemegaslóan iskolázott térségek stabil helyzetére irányul figyelmünk, hiszen a kedvező helyzet, kedvező pozíció beavatkozást rendszerint nem igényel. Ám fontos tanulsággul szolgálhat arról, milyen körülmények kedveznek ennek a folyamatnak. A skála másik végpontja azért érdemel különös figyelmet, mert olyan térségekről van szó, amelyek segítő beavatkozás, támogatás nélkül az ország kettészakadását eredményezhetik.

A következő elemzésünk célja, hogy a változásokat nyomon kövessük. Ezért a legutóbbi – 2011-es – népszámlálás adatait a tíz évvel korábbival vetjük szisztematikusan egybe. Egy évtized az iskolázás szempontjából nem túlságosan hosszú idő, drámai változásokat elvileg nem várhatunk. Annyit azonban mégis, hogy az e szempontból korábban is kedvező adottságú térségekben élők iskolázottsága tovább javul, a lemaradók, különösen az extrémén rossz helyzetű lakossági csoportok esetében – például az elmúlt évtized ilyen célú oktatáspolitikai beavatkozásai, támogatásai következtében – pedig észrevehető javulás figyelhető meg.

Az elemzést térképek segítségével végezzük, amint korábbi adatokon már ezt a módszert alkalmaztuk (*Forray & Híves 2003*). Ez azért fontos számunkra, mert úgy véljük, a vizualitás segít a problémák felismerésében, az összefüggések feltárásában (*Híves 1994*). A statisztikai feldolgozás során kistérségeket választottunk területi egységnek. A kistérségek – területileg a település és a megye mérete közé esnek – mérete megfelelő ahhoz, hogy a területi különbségeket tanulmányozni, elemezni tudjuk. A kistérség földrajzilag összefüggő, elsősorban területfejlesztési és statisztikai célokat szolgáló területi egység. Bár területének nagyságát tekintve közel áll a járásokhoz, de nem tekinthető sem az egykori járások utódjának, sem a jelenlegi előzményének, mivel nem a megye kihelyezett közigazgatási szerveinek illetékességi területét határozza meg. 2013-tól a statisztikai-területfejlesztési kistérségek mellett államigazgatási (közigazgatási) területi egységként járásokat

is kialakítottak, a két területi beosztás nem esik egybe. Mi azért dolgoztunk kistérségekkel, mert a korábbi népszámlálások adatait erre vonatkozóan lehet összegyűjteni, illetve a 2001-es népszámlálást is publikáltuk kistérségi összesítésben (*Forray & Híves 2003*), így az adatok összevethetők.

Iskolázottsági csoportok

Az iskolázatlan népesség

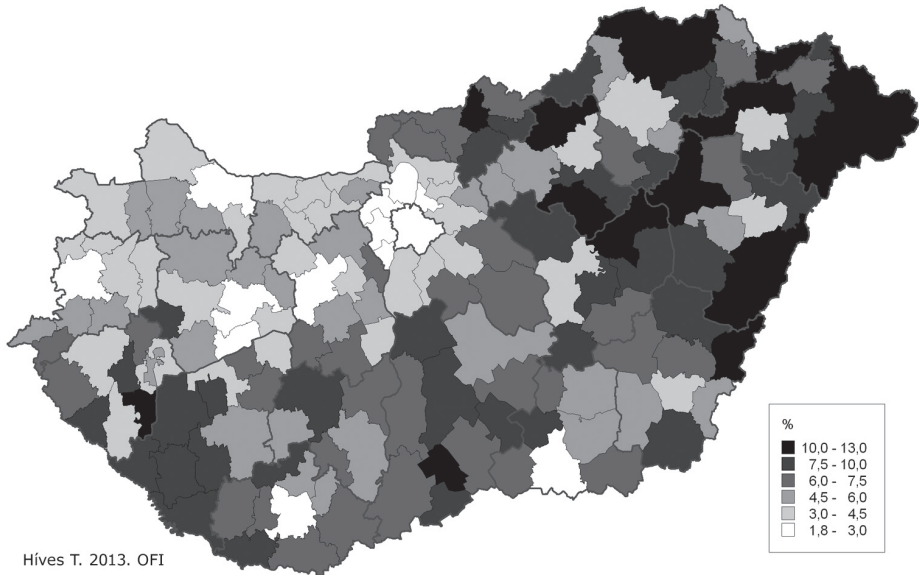
A teljesen iskolázatlan népesség aránya országosan változatlanul alacsony, sőt némi csökkenés (a tíz évvel korábbi 0,7 százalék helyett 0,6 százalék) következett be. Ennek legfontosabb oka az iskolázatlan idős korúak fogyatkozó számában keresendő, a legmagasabb arányt ma is a legidősebbek képviselik. Az iskolázatlan lakosság területi elhelyezkedése azonban figyelemre méltó: elsősorban perifériás fekvésben, a határok mentén főleg az északkeleti és délnyugati Dráva menti kistérségekben, illetve Közép-Tisza-vidéken élnek közülük – olyan térségekben, ahol nem jellemző a magas életkort elérők kiemelkedő aránya. Bár nagyon kevesen vannak, mégis szembetűnő, hogy a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolázatlansági arányt mutató kistérségek között tízszeres a különbség!

A befejezetlen általános iskolával rendelkezők

2011-re a 15 éven felüli népesség 95 százaléka befejezte az általános iskolát, vagy magasabb végzettsége van. Tíz évvel ezelőtt ez az érték még 88,8 százalék volt. Ez igen jelentős haladásnak tekinthető, hiszen alig túlozva a teljes felnőtt népesség rendelkezik a nyolcéves alapiskolázottsággal. (Az általános iskolát nem végzettek között is elsősorban a legidősebbeket találjuk, a fiatalabb korcsoportokban 3–4 százalék között van ez az arány.)

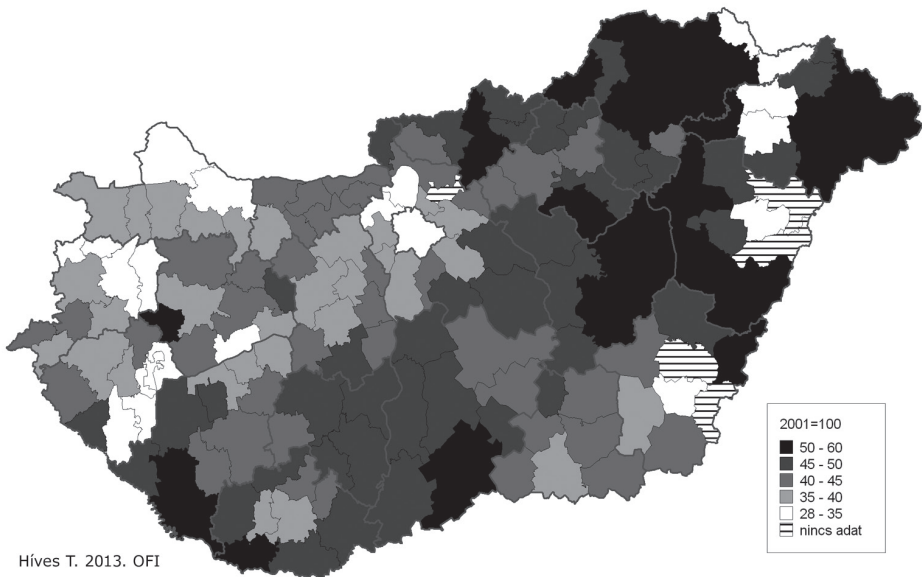
A területi különbségek ebben a csoportban is igen nagyok: hétszeres eltérés van a kistérségek között. Legmagasabb az arány a legszegényebb, rurális északkeleti kistérségekben, Sajó és Hernád völgyben, Bihari térségen, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye sok kistérségében, a középső Tisza-vidéken. A határ menti térségekben magas az iskolázatlan népesség aránya, azonban jelentős területi eltérések mutatkoznak, az északnyugati és délkeleti határ menti térségek jobb iskolázottsági mutatóival szemben az északkeleti, keleti és délnyugati kistérségek népessége változatlanul alacsonyan iskolázott (*Forray & Híves 2011*). Érdemes figyelni arra az összefüggésre is, hogy ezekben a kistérségekben él a cigányság legnagyobb arányban (erre a kérdésre még külön kitérünk). Bár az iskolázatlansági arányok a Dél-Dunántúl Ormánság térségében sem magasak, azért kiemelésre méltó, hogy például – e kirívóan szegény, cigányok által lakott határ menti területen – kisebb arányban van az alacsonyan iskolázott népesség, mint az ország keleti határvidékein.

1. ábra: 1-7 osztályt végzett 15 éven felüli népesség aránya kistérségenként, 2011



A térképek forrása: *Népszámlálás, KSH.*

2. ábra: 1-7 osztályt végzett 15 éven felüli népesség arányának változása kistérségenként, 2001-2011



A kistérségenkénti változás nyomon követéséhez előre kell bocsátanunk, hogy a 2011-es kistérségi megoszlás jelentősen különbözik a 2001-esről – az akkori 150-

ről 175-re nőtt a számuk és néhány helyen határaik is megváltoztak –, így a változást bemutató térképeken nem mindenhol sikerült az adatokat egyeztetni, ezért néhány kistérség adathiánnyal szerepel.

Az adatokat összehasonlítva úgy látszik, ott csökkent kevésbé az iskolázatlanság, ott maradt változatlan, ahol magas az iskolázatlan népesség aránya. (Néhány kivételtől eltekintve az északkeleti és a Közép-Tisza-vidéki kistérségekben, ehhez csatlakozik még néhány Dráva menti kistérség.) A legjelentősebb a csökkenés az iskolázott nagyvárosokban, valamint számos dunántúli és Budapest környéki kistérségben. Azt kell megállapítanunk, hogy emelkedett ugyan az ország népességének iskolázottsági szintje, ám nem csökkentek, sőt inkább nőttek a területi különbségek.

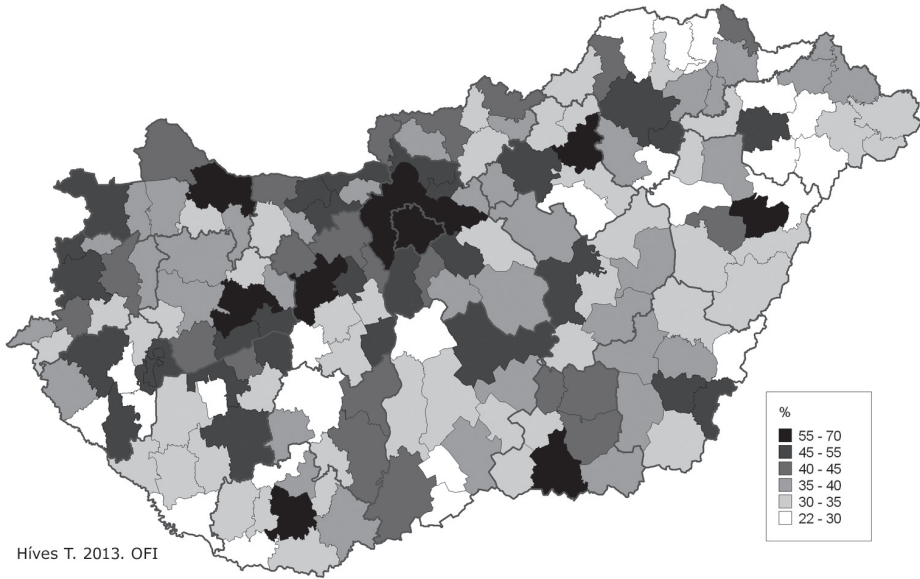
Az érettségizettek

A befejezett általános iskolával és a szakmunkás oklevéllel rendelkező népességet azért hagytuk ki a térképes elemzésből, mert az előbb bemutatott és a következőkben vizsgált csoport között helyezkedik el (tanulmányunk végén közlünk erről országos adatot). Általánosságban azt állapíthatjuk meg, hogy jelentősen csökken az általános iskolát sem befejezett népesség, és növekedik a középiskolai érettségivel rendelkezők száma és aránya. Ez a két adatsor implikálja a köztük lévő iskolázottsági szintek növekedését.

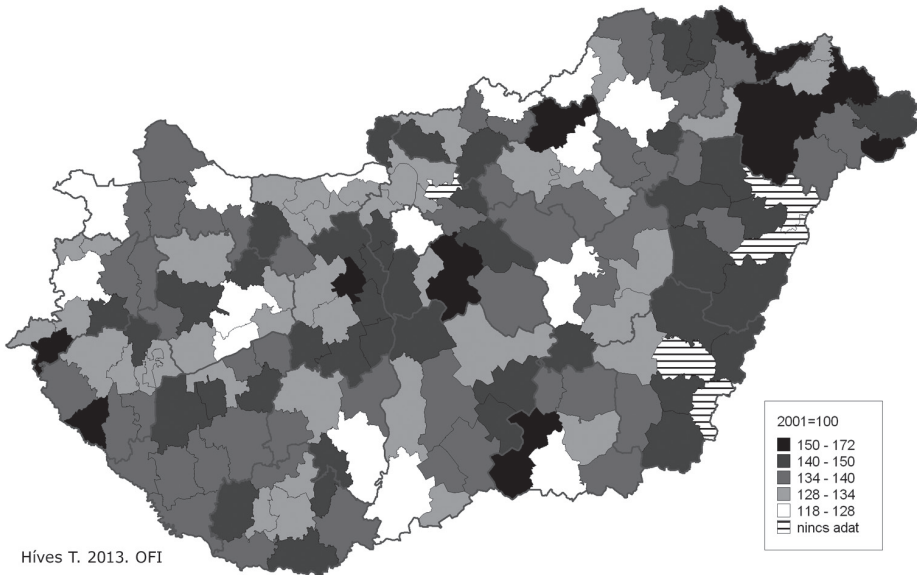
Korábbi kutatásainkban – az előző évtizedek iskolázásának elemzése alapján – a középiskola elvégzését, az érettségi megszerzését tekintettük olyan adatnak, amely legérzékenyebben jelzi a fejlődési potenciált. Elemzéseinkben rámutattunk, hogy ez az iskolázottsági szint jelentős eredményeket jelez a tanulásban, színvonalasabb munkavégzésre képesít, és előre vetíti az értelmiségivé válást is (*Forray & Kozma 2011*). Akkor felfigyeltünk arra – és történeti okokkal magyaráztuk –, hogy az érettségivel rendelkezők, különösen az adott gazdasági körülményekhez képest, feltűnően magas arányokat képviseltek az Alföld középső és északi területein. Ezekben a térségekben ezt a jelenséget a korábbi népi mozgalom, az iskolaszervező református egyház nemzedékeken átívelő hatásával magyaráztuk. *Enyedi (1977, 1980)* tanulmányai alapján jó esélyeket jósoltunk a felívelő gazdaságnak, az iskolázottságra építő beruházások fejlődésének. Jóslatunk sajnos tévesnek bizonyult. Az iskolázottság – mint látni fogjuk – ebben a nagytérségben nem húzta magával a gazdaság dinamikus fejlődését. Ma valószínűnek látjuk, hogy a viszonylag magas iskolázottsági szint önmagában nem hoz gazdasági fejlődést, ehhez a népesség műveltsége mellett más politikai és gazdasági fejlesztési döntések is szükségesek. (Itt megjegyezzük, hogy az ötvenes-hatvanas évek „történelmi” középosztály elleni politikája jelentős veszteségeket okozott ebben a térségben anélkül, hogy a veszteségeket fejlesztésekkel próbálta volna kiegyenlíteni.)

Jelenleg a legalább érettségivel rendelkező népesség országos aránya a megfelelő korú népességből örvendetes módon megközelíti az 50 százalékot. Ám igen jelen-

3. ábra: Legalább érettségivel rendelkező 18 éven felüli népesség aránya kistérségenként, 2011



4. ábra: Legalább érettségivel rendelkező 18 éven felüli népesség arányának változása kistérségenként, 2001–2011



tős a korcsoportok közötti különbség: míg a fiatalabb népesség 60–70 százalékának van érettségije, addig az időseknél csupán 20–30 százalékos az arány. A területi

különbségek is igen nagyok. A korábbi népszámlálásokhoz hasonlóan elsősorban a nagyvárosokban – kiemelkedően Budapesten – koncentrálódik az érettségizett népesség. Emellett szembetűnő, hogy az Alföldön lényegesen kevesebb az érettségizett, mint a Dunántúl középső és északi részén és a Dráva mentén. Az érettségizettek arányának területi megoszlása tehát a jóslattal ellentétesen alakult: a gazdasági fejlődés dinamikája határozta meg ennek az iskolázási szintnek a terjedését. Arra vonatkozóan nem rendelkezünk területi adatokkal, hogy az egyes iskolai szinteket hol érték el a lakosság különböző csoportjai: tehát nem tudjuk megállapítani, hogy ezek a csoportok hol végezték el a középiskolát – a népszámlálási adatok között ilyen információt nem találtunk –, csak azt, hogy rendelkeznek-e ilyen végzettséggel.

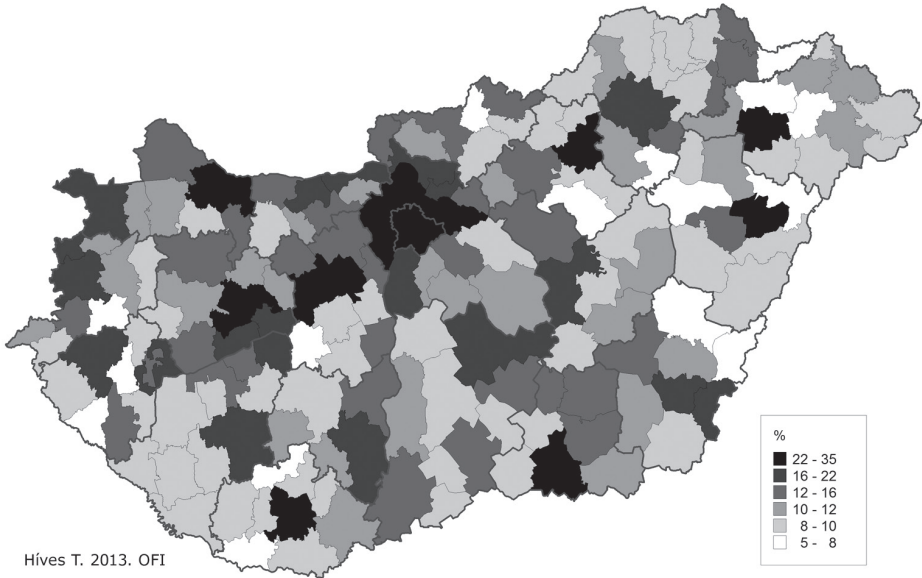
A két népszámlálás kistérségi adatait összevetve feltűnik, hogy csökkentek a területi különbségek, legalábbis a legtöbb kistérségben. A térképen sötét színnel jelölt kistérségekben jelentősen nőtt az érettségivel rendelkezők aránya – és ezek többsége az alacsonyan iskolázott területek van. A legtöbb nagyvárosban és környékükön természetesen nem történt ekkora változás, mivel ott korábban is nagyon magas volt az érettségizettek aránya. Vannak azonban kivételek, mint pl. Debrecen és Nyíregyháza környéke, ahol jelentősen nőtt, szemben Ózd és Baja környékével, ahol alig változott az arány.

A diplomások

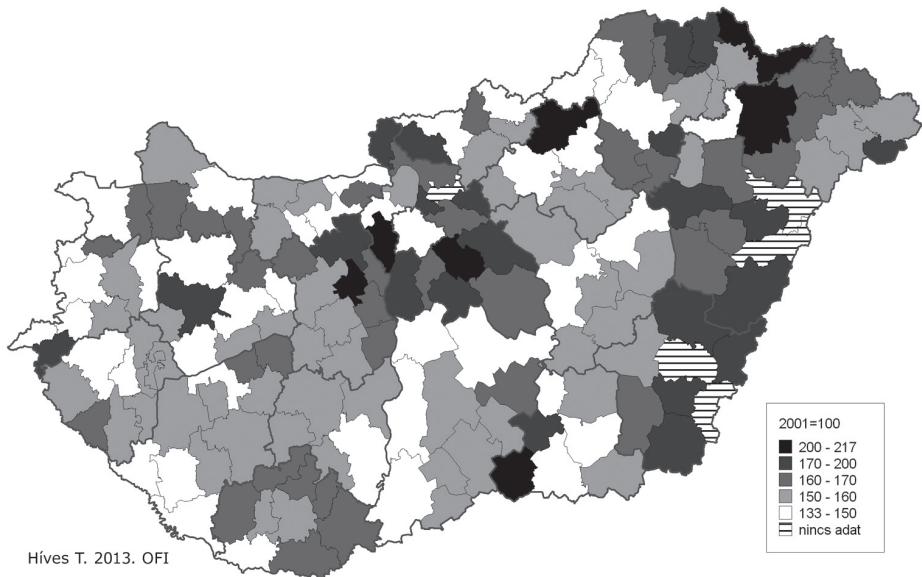
A diplomával rendelkező népesség száma és aránya ugrásszerűen emelkedett az elmúlt évtizedben: míg 1990 és 2001 között 25 százalékkal növekedett, addig 2001 és 2011 között 50 százalékkal. Mára már majdnem minden ötödik embernek van diplomája. Ennél is magasabb az arány a fiatal, 35 év alatti generációban, ahol közel 30 százaléknak van már diplomája.

Területileg vizsgálva a diplomások arányát, igen jelentős különbségeket találunk. Például hétszeres különbség van Budapest és a Bodroghközi kistérség között (35–5 százalék). Az nem meglepő, hogy a megyeszékhelyek, felsőoktatási centrumok, nagyvárosok népességében sokkal több a diplomás, mint a rurális térségekben. Azonban a Tiszántúl középső és északi részén több kistérségben feltűnően kevés a diplomás, de ugyancsak kevés Dél-Dunántúl sok kistérségében is – ahol más szempontból az iskolázásban jelentős előrelépést állapíthattunk meg. Ehhez képest viszont a közismerten leghátrányosabb helyzetű kistérségekben viszonylag magas a diplomások aránya (Mezőkövesd, Kazincbarcika 11–12, Ózd 9 százalék). Ez utóbbi magyarázata, hogy a borsodi iparvidéken nagyobb számban élnek még idősebb mérnökök. Ezt támasztja alá az is, hogy a két népszámlálás között nem nőtt számottevően a diplomások aránya ezekben a kistérségekben. Kiemeljük még Fejér megyét, ahol az egy megyén belüli iskolázottsági különbség a legnagyobb: Székesfehérvár és Gárdony térségében 22–23, Enyingen 7 százalék a legmagasabban képzettek aránya.

5. ábra: Diplomával rendelkező 25 éven felüli népesség aránya kistérségenként, 2011



6. ábra: Diplomával rendelkező 25 éven felüli népesség arányának változása kistérségenként, 2001-2011



A két népszámlálás adatait összevetve eléggé változatos kép bontakozik ki. Részben jelentősen emelkedett a Tiszántúlon, a Dráva mentén, de a Kiskunságban csak ki-

sebb mértékben emelkedett a diplomások aránya. A nagyvárosok is eltérően „viselkednek”, míg Szegeden, Győrben és Miskolcon kevésbé emelkedett az arány (bár itt 2001-ben is sok diplomás volt) ugyanakkor Debrecenben, Nyíregyházán és Pécsen sokkal erőteljesebb az emelkedés.

Általánosan azt látjuk, hogy nagyobb a növekedés mértéke azokban a térségekben, ahol van gazdasági potenciál és korábban igen kevés volt a diplomás, alacsony az arány, ahol a gazdaság dinamikája hiányzik. Ezért különösen feltűnő, hogy a régebbi – ma hanyatló – ipari központokban a diplomások viszonylag magas számát a legidősebb korosztály teszi ki.

A cigányság iskolázottsága

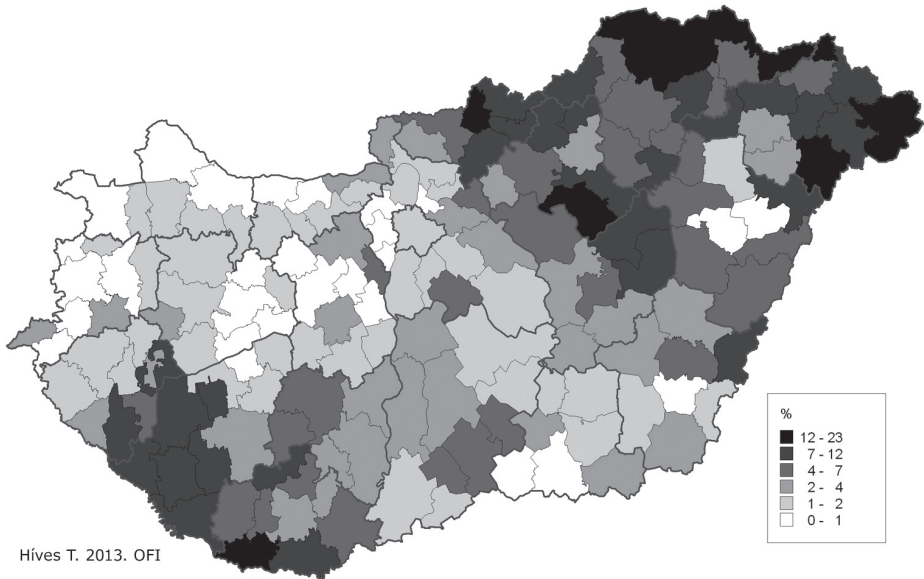
A cigányság iskolázottságát azért vizsgáltuk meg külön is, mert az utóbbi időben – legalábbis Magyarország 2012-es Európai Unió elnöksége óta – rájuk nagyobb nemzetközi figyelem irányul, és külön programok szerveződnek iskolázottságuk emelésére. Azt is előre kell bocsátanunk, hogy az Európai Unióban a népcsoportot rendszerint nem nevezik meg – más népcsoportot sem –, ám „mindenki tudja”, mikor van róluk szó (*Forray 2012*).

A 2011-es népszámlálásban 316 ezren mondták magukat romának, cigánynak, míg az előző népszámlálásban ez a szám 206 ezer volt. A létszám jelentős emelkedésének valószínűleg az az oka, hogy legutóbb többen „merték” magukat e csoportba sorolni, illetve válaszolni az etnicitásra irányuló – egyébként nem kötelező – kérdésre. (Pletykák emellett arról is szóltak, hogy jogvédők agitálták őket, hogy valljanak etnikai hovatartozásukról.)

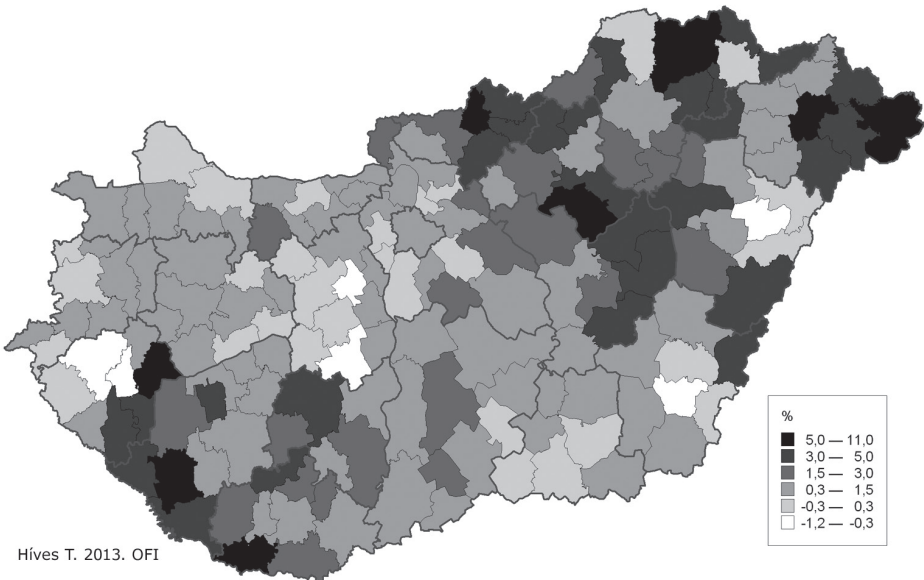
A nemzetiségi hovatartozást meghatározó kérdések az ún. érzékeny adatok közé tartoznak. A népszámlálási törvény alapján a válaszadás önkéntes. A népesség nemzetiségi hovatartozását a nemzetiség, az anyanyelv, a családi, baráti közösségben használt nyelv válaszok legalább egyike szerint sorolták be. Az adatfelvételkor egy személy több nemzetiséghez tartozónak is vallhatta magát. A népszámlálás családfogalmától eltérően a családi, baráti közösségben használt nyelv kérdésnél mindazon személyek csoportját tekintették, akiket a megkérdezett családjának tekint, függetlenül rokonsági körtől, lakóhelytől.

Bár ez a 316 ezres létszám nem éri el a közvélemény-kutatások és a kisebbségi önkormányzati választások során becsült adatot, mégis alkalmas területi elemzésre. A kistérségi térképen határozottan látszanak a cigányság által sűrűbben lakott térségek: ezek az északkeleti kistérségek, Nógrád, Közép-Tisza-vidék területei, melléjük ide sorolható a Dél-Dunántúl – Ormánság, Somogy megye – legtöbb kistérsége. Érdekes és nehezen indokolható „fehér folt” Debrecen, ahol a népességnek 0,7 százaléka tartozik a cigánysághoz a népszámlálás adatai alapján. (Információink szerint tudatos várospolitika irányult a korábban a központban élő, nagy létszámú cigány csoportoknak a környező kisvárosokba történt kiköltöztetésére.)

7. ábra: Magát cigánynak/romának valló népesség aránya kistérségeként, 2011



8. ábra: Magát cigánynak/romának valló népesség arányának változása kistérségeként, 2001-2011



Az elmúlt két népszámlálás különbségét bemutató térképen nyomon követhető a változás. A térkép abszolút számban mutatja a két népszámlálás közötti eltéréseket. Elsősorban a cigányság által sűrűbben lakott kistérségekben mondták töb-

ben magukat cigánynak. Azonban van néhány kivétel, pl. Debrecen, Békéscsaba, Zalaegerszeg, ahol csökkent az arányuk.

A legnagyobb változás Sellye kistérségben volt, ahol 2001-ben még 6 százalékosan mondta magát cigánynak, 2011-ben pedig már 16,6 százalékosan. Ezt a drámai változást nem a lakosság kicserélődése okozta – erről volnának adataink –, hanem itt látjuk leginkább indokoltnak feltevésünket: a helyi cigányságot vezetőik meggyőzhették arról, hogy valljanak etnicitásukról. Ezt természetesen nem bírálólag állapítjuk meg. Öröndetesnek tartanánk, ha azok a honfitársaink, akik hétköznapijaikon ehhez vagy egy másik etnikumhoz tartozónak érzik magukat, a népszámlálás során is vallanának erről.

A cigány, roma népesség iskolázottságáról publikusan csak megyei felbontásban állnak rendelkezésre adatok. Azonban ebből is megállapítható számos területi különbség. Összességében elmondható, hogy a magát cigánynak, romának mondó népesség ma is rosszul iskolázott. Az elmúlt évtizedben minden erőfeszítés ellenére tovább nőtt a szakadék a cigányság és a többség iskolázottsága között, és ennek megfelelően az életesélyek közötti eltérés is tovább növekedett (*Híves 2006*). Míg a 2011-es népszámlálás szerint a nem roma népességnek csupán 4,5 százaléka nem végezte el a 8 osztályt, addig ez náluk 22,3 százalékról mondható el. Ezen alacsony iskolázottsági szint a többlepcsős mobilitás hiányát mutatja. A középfokú iskolát érettségi nélkül elvégzett, a szakmai oklevéllel rendelkező népességnél nincs kiugró különbség a többség és cigányság között, de egyre nagyobb az eltérés, a magasabb végzettségi szinteken. Míg a nem roma népesség 17 százaléka diplomás, addig e csoportnak csak 1,2 százaléka, összesen 2607 fő. (Megjegyezzük, a százalékos értékeket a 15 éven felüliekhez kellett viszonyítani, mivel csak így álltak rendelkezésünkre demográfiai adatok.)

1. táblázat: 15 éven felüli népesség iskolai végzettsége (%)

Nemzetiség	8 o. alatt	8. évfolyam	Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	Érettségi	Diploma
Nem roma	4,5	27,5	21,0	29,9	17,1
Roma/cigány	22,3	58,3	13,1	5,1	1,2
Együtt	4,8	27,7	20,8	29,6	17,1

Területileg vizsgálva a cigányság iskolázottságát, általánosságban megállapítható, hogy azokban a megyékben van több érettségizett vagy diplomás cigány lakos, ahol alacsony számban élnek. Ezek főleg az északnyugati megyék, valamint Pest és Csongrád megye. Ennek oka az lehet, hogy a több és jobb munkalehetőséggel rendelkező területekre nagyobb számban vándorol képzett munkaerő, közöttük cigányok is.

Az általános iskolát sem elvégzett cigány népesség elsősorban északkeleten és Bács-Kiskun megyében található. Azokban a térségekben, ahol általában is alacsonyabb

az ott élők iskolai végzettsége, köztük e társadalmi csoporté is. Korábban hivatkoztunk az el- és a beköltözésre. A migrációs tendenciák ismeretében sajnos magától értetődőnek kell tekintenünk azt a folyamatot, hogy a magasabban képzett, fiatalabb lakosság jobb életkörülményeket keresve elvándorol, s helyükbe olyanok költöznek, akik számára ezek a feltételek is az életkörülmények javulását eredményezik.

A Dunántúl déli felének megyéi e mutató tekintetében igen eltérőek. Míg Zala és Somogy megyében igen magas az iskolázatlan cigány népesség aránya (25 százalék körüli) addig Baranyában jóval alacsonyabb, kedvezőnek mondható 17 százalék. Baranya megyében az országos átlaghoz képest sokkal magasabb a szakiskolai/szakmunkásképző végzettséggel rendelkező cigány népesség aránya, de alacsonyabb a diplomásoké. A szakiskolai/szakmunkásképző végzettséggel rendelkezők legmagasabb arányban Komárom-Esztergom megyében, illetve Budapesten élnek, az északkeleti megyék ezen iskolázottsági szinten is nagy elmaradást mutatnak. A diplomával és érettségivel rendelkező cigány népesség a fővárosban koncentrálódik, itt a cigány népesség 6 százaléka diplomás, Csongrád megyében pedig az országos átlag kétszerese, 2,4 százalékuk rendelkezik diplomával.

Ezeket a folyamatokat korábban – részben még ma is – a teljes népesség körében is megfigyelhettük. Mindaddig magától értetődőnek tekintjük, amíg csak kis létszámokat érint. És ami még fontosabb, amíg az ilyen jellegű költözés mögött organikusán fejlődő, iskolázódó közösségek állnak. Félünk azonban, hogy népességünk e csoportjára ez az utóbbi feltétel nem érvényes.

Összegzés

Kutatásainkban immár több mint két évtizede kísérjük figyelemmel a magasabb iskolai fokozatok területi terjedését, kiemelve az e szempontból innovatívnak, stagnálóknak vagy leszakadónak látszó térségeket. Az iskolázottság szintje országosan jelentős mértékben emelkedett, ám ez az emelkedés – jóllehet alacsonyabb szinteken statisztikailag is nyomon követhető – nem eredményezte a lemaradások megszűnését. Sőt, arra utaló jeleket is megfigyelhetünk, hogy a lemaradás helyenként leszakadássá válhat. Az iskolázottságban mutatkozó területi különbség olyan szintet érhet el, ahol a szokásos, mindennapi eszközökkel már aligha korrigálható. Korábbi kutatásaink is alátámasztják ezeket a megállapításokat (*Forray & Híves 2009*).

Összegezeként a következőket állapítjuk meg:

- a magasabb iskolai fokozatok területi terjedése folytatódik, és fő tendenciái nem változnak;
- a magasabb iskolai fokozatok területi terjedése közben rögzülnek a kedvezőtlen helyzetű térségek, amelyeket a lakosság gyenge iskolázottsága jellemez; e térségek az áttekintett időtávban sem tudtak változtatni a helyzetükön; hangsúlyozzuk, hogy határozott fejlesztések nélkül e térségek társadalmi leszakadása következhet be;

- a kedvező adottságú térségek pozíciója is megmaradt; az olló két szára – kedvező és kedvezőtlen adottságú térségek között – folyamatosan nyílik, ami rontja az ország fejlődésének kilátásait, sőt veszélyezteti a társadalmi békét is.

FORRAY R. KATALIN & HÍVES TAMÁS

IRODALOM

- ENYEDI GYÖRGY (1980) *Falvainksorsa*. Budapest, Magvető. (Gyorsuló idő.)
- ENYEDI GYÖRGY (ed) (1977) *Az életkörülmények területi vizsgálata*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. (Elméleti és módszertani vitanyagok, 16.)
- FORRAY R. KATALIN (2012) The Situation of the Roma/Gypsy Communities in Hungary. *HERJ*, No. 2.
- FORRAY R. KATALIN & HÍVES TAMÁS (2003) *A leszakadás regionális dimenziói*. Bp., Oktatókutatató Intézet. (Kutatás közben, 240.)
- FORRAY R. KATALIN & HÍVES TAMÁS (2009) Az iskolázottság, a foglalkoztatottság és az ingázás területi összefüggései. *Szociológiai Szemle*, No. 2. pp. 42–59.
- FORRAY R. KATALIN & HÍVES TAMÁS (eds) (2011) *Oktatás a határok mentén*. Bp., OFI.
- FORRAY R. KATALIN & KOZMA TAMÁS (1992) *Társadalmi tér és oktatási rendszer*. Budapest, Akadémiai.
- FORRAY R. KATALIN & KOZMA TAMÁS (2011) *Az iskola térben, időben*. Budapest, Új Mandátum, pp. 241–257. (Oktatás és társadalom, 10.)
- HÍVES TAMÁS (1994) *Kartográfiai ábrázolás lehetőségei az oktatáskutatásban*. Bp., Oktatókutatató Intézet. (Kutatás Közben, 205.)
- HÍVES TAMÁS (2006) A hátrányos helyzet az oktatás területi kutatásában. *Educatio*®, No. 1. pp. 169–174.

